

TEFSİR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2025 (Nisan/April)

Çok Partili Hayata Geçişte Kur'an ve Tefsir: Ehli Sünnet Dergisi Örneği

Qur'an and Tafsir in the Transition to Multi-Party Life: The Case of Ehli Sunnah Journal

انتقال إلى الحياة متعددة الأحزاب في القرآن والتفسير: مثال مجلة أهل السنة

Emrah BALIK

Dr. Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Trabzon University Faculty of Theology

Trabzon, TÜRKİYE

emrahbalik@outlook.com.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-6668-1249>

 <https://ror.org/04mmwq306>

Muhammet İkbal ÇALIŞ

Arş. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Tefsir ABD

Res. Assist. Artvin Çoruh University Faculty of
Theology Department of Tafsir

Artvin, TÜRKİYE

mikbalcalis@artvin.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-5948-1564>

 <https://ror.org/02wcpmn42>

Yazar Katkıları/Auothor Contributions

Tasarlanması / Conceiving the Study	:EB (%55), MİÇ (%45)
Veri Toplanması / Data Collection	:EB (%55), MİÇ (%45)
Veri Analizi / Data Analysis	:EB (%55), MİÇ (%45)
Makalenin Yazımı / Writing up	:EB (%55), MİÇ (%45)

Atıf / Citation

Balık, Emrah - Çalış, Muhammet İkbal. "Çok Partili Hayata Geçişte Kur'an ve Tefsir: Ehli Sünnet Dergisi Örneği". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Nisan/April, 2025), 141-161.

<https://doi.org/10.31121/tader.1638583>

Bilgi / Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş/Received: 12/02/2025

Kabul/Accepted: 08/04/2025

Yayın/Publication: 30/04/2025

Etik, Çıkar Çatışması ve Fon Desteği Beyanı/Ethics Conflict of Interest and Funding Statement

Etik kurallara uyulduğu beyan edilmiştir/It was declared that ethical rules were complied with.

Yazar(lar)ın bir çıkar çatışması yoktur ve yazarlar herhangi bir dış fon almamışlardır.

The author(s) has no conflict of interest to declare and received no external funding in Support.

İntihal: Tespit edilmemiştir/No plagiarism detected. (intihal.net).

Lisans / License

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayımcı / Published by Ali KARATAŞ / TÜRKİYE

Öz

Türkiye’de 1946 yılında başlayan çok partili hayatla birlikte tek parti döneminin katı laiklik politikaları yumuşamış, başta Diyanet’in etkisinin artırılması olmak üzere din ve vicdan özgürlüğü, dinî tedrisat gibi alanlarda kısmi iyileştirmeler meydana gelmiştir. Çok partili hayata geçiş yılları, aynı zamanda yayın hayatının yeniden canlanarak çeşitlenmesine ve çoğalmasına zemin hazırladığı için de önem arz etmektedir. Nitekim irşat faaliyetlerinin ön planda tutulduğu İslâmcı dergilerde, toplumu bilgilendirme gayesiyle Kur’an, tefsir, hadis, fıkıh ve İslâm tarihi gibi konulara yer verilmiştir. İslâmi ilimleri konu edinen *Ehli Sünnet Dergisi* de başta gençler olmak üzere Müslümanlara İslâm dininin kaidelerini öğretmeyi şiar edinmiştir. Bu bağlamda makale, tek parti döneminden çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan siyasi kırılma ve değişim karşısında, Kur’an ve tefsirin *Ehli Sünnet Dergisi* özelindeki durumunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Derginin başyazarı ve imtiyaz sahibi olan Abdurrahim Zapsu’nun (v. 1958) kaleme aldığı yazılardaki yansımalar doküman analizi yöntemi ile tespit edilmiştir. Aynı zamanda genellikle müstear isimle neşrettiği tefsir köşesindeki tefsirin mahiyeti, müfessirin özellikleri, tefsirde kullanılan metot ve tefsirde yer verilen güncel meselelere dair konular incelenmiştir. Mayıs 1950’den sonra yeniden canlanan dinî hayatın, dergiler düzleminden hareketle tespit edilmesi, çok partili hayat dönemindeki gelişmelerin doğru bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Nitekim birçok İslâmcı dergide olduğu gibi *Ehli Sünnet Dergisi*’nde de Mayıs 1950’den önceki yaklaşım ile sonrası arasında belirgin bir farklılık müşahade edilmektedir. Zira yayın hayatına başladığı 1947 yılından 1949-50 yılına kadar temkinli bir yayın politikası takip eden *Ehli Sünnet Dergisi*, bu tarihlerden itibaren başta din ve laiklik hususunda olmak üzere daha cesur yazıları konu edinmiştir. Söz konusu tarihî farklılık tefsir köşesinde de temayüz etmektedir. Zira 1949 yılına kadar tefsirde güncel konulara neredeyse hiç yer verilmeyen *Ehli Sünnet Dergisi*’nde, çok partili hayata geçişte ve din eğitimi hususundaki gelişmelerde önemli bir rol üstlenen Şemsettin Günaltay’ın, medrese kökenli bir başbakan olarak bu yılda göreve başlamasıyla birlikte söz konusu mesafeli duruş belirgin bir şekilde değişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Çok Partili Hayat, İslâmcı Dergiler, Ehli Sünnet Dergisi, Kur’an.

Abstract

With the transition to a multi-party system in Turkey in 1946, the rigid secularism policies of the single-party era softened, leading to partial improvements in areas such as freedom of religion and conscience, religious education, and the increased influence of the Directorate of Religious Affairs (Diyanet). The transition period to multi-party governance was also significant for revitalizing and diversifying the publishing landscape. Accordingly, Islamic journals, which emphasized religious guidance activities, began to feature topics such as the Qur’an, tafsir (Qur’anic exegesis), hadith, Islamic jurisprudence (fiqh), and Islamic history to inform society. One such journal, *Ehli Sünnet Dergisi*, aimed primarily to educate Muslims, especially the youth, on the principles of Islam. In this context, the article aims to examine the status of the Qur’an and its exegesis in the *Ehli Sünnet Dergisi* in response to the political transformation and changes experienced during the transition from the single-party era to the multi-party system. The reflections in the writings of Abdurrahim Zapsu (d. 1958), the editor-in-chief and publisher of the journal, are identified through document analysis. Additionally, the nature of the tafsir featured in the journal’s exegesis column, the characteristics of the exegete, the methodology employed, and the contemporary issues addressed in the tafsir are analyzed. Understanding the revival of religious life after May 1950 through the lens of such journals will contribute to an accurate understanding of the developments during the multi-party period. Notably, as observed in many Islamic journals, there is a significant difference between the approaches of *Ehli Sünnet Dergisi* before and after May 1950. From its inception in 1947 until the years 1949-50, the journal maintained a cautious publishing policy. However, starting from this period, the journal began to address more bold topics, particularly regarding religion and secularism. This historical shift is also reflected in the exegesis column. Until 1949, contemporary issues were scarcely addressed in the journal’s tafsir section. However, this reserved stance changed markedly with the appointment of Şemsettin Günaltay, a prime minister with a medrese background, who played a key role in the transition to a multi-party system and developments in religious education.

Keywords: Tafsir, Multy-Party Life, Islamist Journals, Journal of Ehli Sunnah, Qur’an.

الخلاصة

مع بداية الحياة متعددة الأحزاب في تركيا عام 1946، شهدت السياسات الصارمة للعلمانية خلال فترة الحزب الواحد تخفيفاً تدريجياً، حيث طرأت تحسينات جزئية في مجالات مثل حرية الدين والضمير، والتعليم الديني، لا سيما فيما يتعلق بزيادة تأثير رئاسة الشؤون الدينية (ديانت). وهكذا، بدأت المجلات الإسلامية، التي تولي اهتماماً خاصاً للأنشطة الإرشادية، في تخصيص مساحة لموضوعات مثل القرآن والتفسير والحديث والفقه والأخلاق وتاريخ الإسلام وجغرافيته، بهدف توعية المجتمع. ومن بين هذه المجلات، مجلة أهل السنة التي تتخذ من العلوم الإسلامية مصدراً أساسياً لها، وتلتزم بتعليم المسلمين، وخصوصاً الشباب، قواعد الدين الإسلامي. وفي هذا السياق، تهدف هذه المقالة إلى رصد وضع القرآن والتفسير في مجلة أهل السنة في ظل التحول السياسي والتغيرات التي شهدتها مرحلة الانتقال من فترة الحزب الواحد إلى الحياة متعددة الأحزاب. ويتم تحديد انعكاسات هذه المرحلة من خلال تحليل الوثائق المتعلقة بالمقالات التي كتبها عبد الرحيم زابسو (توفي عام 1958)، وهو رئيس تحرير المجلة ومالك امتيازها. كما يتم في البحث دراسة طبيعة التفسير المنشور في ركن التفسير بالمجلة، والذي كان الكاتب ينشره غالباً بأسماء مستعارة، حيث يتم تحليل خصائص المفسر، والمنهج المستخدم في التفسير، والقضايا المعاصرة التي تناولها. ومن خلال دراسة الحياة الدينية التي انتعشت مجدداً بعد مايو 1950 عبر رصدها من خلال المجلات، يمكن فهم التطورات التي شهدتها فترة الحياة متعددة الأحزاب بشكل أكثر دقة. ذلك لأن مجلة أهل السنة، التي اتبعت نهجاً حذراً في سياستها التحريرية منذ انطلاقتها عام 1947 وحتى عامي 1949-1950، بدأت بعد هذه الفترة في تناول مواضيع أكثر جرأة، وخاصة فيما يتعلق بالدين والعلمانية. وقد تجلّى هذا الفارق التاريخي في ركن التفسير بالمجلة، حيث تم تفسير سور الفاتحة والبقرة وآل عمران. إذ إن المجلة، التي لم تكن تعطي أهمية تُذكر للقضايا المعاصرة في تفسير القرآن حتى عام 1949، شهدت تحولاً واضحاً مع تولي شمس الدين غونالطاي، وهو رئيس وزراء من خلفية مدرسية دينية، لمنصبه خلال هذه السنة، وهو ما أدى إلى تغيير واضح في موقف المجلة من القضايا الدينية والتعليمية في ظل التحول نحو الحياة متعددة الأحزاب.

الكلمات الرئيسية: التفسير، الحياة متعددة الأحزاب، المجلات الإسلامية، مجلة أهل السنة، القرآن.

Giriş*

Çok partili hayata geçiş yıllarında yeniden faaliyete geçerek çeşitlenen yayın hayatı ile bilhassa 1950'li yıllarda yayınlanan İslâmcı dergilerde Türkiye'de İslâmi hayatı yeniden ayağa kaldırma fikriyatı belirgin bir düşünce olarak zikredilmektedir. Zira 1950'li yıllarda yayınlanan İslâmcı dergilerde genellikle Türkiye'de artık rüzgârın Müslümanların lehine estiği ve devletin, harap edilmiş İslâmi hayatı yeniden ayağa kaldırma düşüncesinde olduğu zikredilmektedir. Nitekim bu tarihlerde İslâmcı dergiler toplumu bilgilendirme gayesiyle Kur'an, tefsir, hadis, fıkıh, ahlak, İslâm tarihi ve coğrafyası gibi konulara yer vermektedirler.¹

İslâmi ilimleri konu edinen ve Müslümanlara İslâm dininin kaidelerini öğretmeyi şiar edinen *Ehli Sünnet Dergisi*, yayın hayatına başlamasının gerekçesini, demokratik hayata geçiş sürecinde toplumun dinî bilgi ihtiyacını temin etmenin vatani ve dinî bir görev olduğunu ifade ederek açıklamaktadır.² Ayrıca çok partili hayata geçiş sürecindeki dinî problemlerin çözümü ve Kur'an kardeşliğinin bir gereği olarak İslâm dünyasındaki gelişmeler hususunda yapılan açıklamalar da dergide önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda "seyyar din dershanesi" serlevhası ile yayınlanan *Ehli Sünnet Dergisi*'nde, Kur'an ve tefsir ilmine dair kaleme alınan yazılar ve tefsir köşesi ehemmiyet arz etmektedir. Zira derginin fıkıh meseleleri,³ hadis yorumculuğu,⁴ din eğitimi⁵ gibi konular bakımından ele alınıp Kur'an ve tefsir bağlamında incelenmemiş olması çalışmanın özgün yönünü ortaya koymaktadır.

* Bu makale İDP veri tabanı kullanılarak üretilmiştir. Bu vesileyle İslamcı Dergiler Projesini (İDP) hayata geçiren İLEM'e teşekkür ederiz.

¹ Söz konusu dergiler hakkında geniş bilgi için bakınız: Asım Öz, "Hassas Bir Muhalefet Politikası Geçiş Sürecinde Dindar-Milliyetçi Dergiler", *İslâm'ı Uyandırmak Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler*, ed. Lütfi Sunar (İstanbul: Limit Ofset, 2018), 5-98.

² Abdurrahim Zapsu, "Muhasebemiz", *Ehli Sünnet* 6/127 (Aralık 1952), 9.

³ Davut Eşit, "Cumhuriyet Döneminde Fıkıh Meseleleri: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği", *Cumhuriyet Dönemi İslami İlimler*, ed. Halil Aldemir - Yusuf Ağuş (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2023), 291-320.

⁴ Rıdvan Kalaç, "Cumhuriyet Dönemi İslâmi Dergilerde Hadis Yorumculuğu: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği", *Cumhuriyet Dönemi İslami İlimler*, ed. Halil Aldemir - Yusuf Ağuş (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2023), 223-266.

⁵ Ömer Faruk Kırmıt, "İslami Çizgide Yayın Yapan Ehli Sünnet Dergisi'nde 1947'de Yazılacak Olan Din Eğitimi Kitabının Nasıl Olmasına Dair Milli Eğitim Bakanlığı'na Yazılan Açık Mektuplar", *İslâmi Araştırmalar*.

Çalışmada *Ehli Sünnet Dergisi*'ndeki Kur'an ve tefsir ilmine dair telif edilen yazılar ve tefsir köşesi ele alınacaktır. Bu bağlamda Abdurrahim Zapsu'nun başyazarı ve imtiyaz sahibi olduğu *Ehli Sünnet Dergisi* örneğinde çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan siyasi kırılma ve değişim karşısında Kur'an ve tefsirin durumu doküman analizi yöntemi ile incelenerek tespit edilecektir.⁶ Verilen bilgilerden hareketle ilk etapta Kur'an ve tefsir ilmine dair yazılan yazılar ele alınacak, ardından da Fâtîha, Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin tefsir edildiği ve genellikle müstear isimle neşredilen tefsir köşesindeki tefsirin mahiyeti, müfessirin özellikleri, tefsirde kullanılan metot ve tefsirde yer verilen güncel meselelere dair konular inceleneyecektir. Böylece çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan siyasi kırılma ve değişim karşısında Kur'an ve tefsirin *Ehli Sünnet Dergisi* özelindeki durumu tespit edilecek ve söz konusu geçiş dönemindeki gelişmelerin ve uygulamaların doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sunulacaktır. Ayrıca bu çalışma Cumhuriyet döneminin en uzun ilk demokrasi tecrübesini gerçekleştiren Demokrat Parti iktidarının uygulamalarına da ışık tutacak mahiyettedir.

1. Kur'an ve Tefsir İlmine Dair Yazılar

Kur'an ve tefsir ilmine dair birçok yazıya yer veren *Ehli Sünnet Dergisi*, bunların yanında diğer matbuatta daha önce yayınlanmış makalelere de yer vermektedir. Burada sadece *Ehli Sünnet*'in konu hakkındaki bakışını tespit etmek için derginin imtiyaz sahibi, başyazarı ve başta tefsir köşesi olmak üzere dergideki pek çok yazıyı "Ehli Sünnet" gibi müstear isimlerle neşreden Abdurrahim Zapsu'nun Kur'an ve tefsir ilmine dair yazdığı yazılar incelenecektir.⁷

Abdurrahim Zapsu, "Kur'an Tercüme Edilir mi?" başlıklı yazısında dönemin CHP Ankara Milletvekili Dr. Ahmet Hamit Selgil'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Diyanet bütçesi müzakere edilirken konu hakkında sorduğu bir suale cevap vermektedir. Zapsu, İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi'nde⁸ eğitim gördüğünü ve 1927 yılında tefsir alanında savunduğu *Âbidei Tevhid* isimindeki tezini hatırlatarak, Dr. Selgil'e kendisi gibi ihtisas sahibi olduğunu nazik bir üslupla dile getirmektedir. Tezinin, söz konusu sorunun cevabını da kapsadığını belirterek, tezinden konu hakkında örnekler vermektedir. Bu bağlamda Kur'an'ın tabiaten tercümeyle müsait olmadığını söyleyen Zapsu, edebî, hukuki, tarihî, felsefî, içtimai, ahlaki, imani ve taabbudî birçok hakikati barındıran Kur'an'ın izah edilmeden herhangi bir lisana çevrilmesi ile bu hakikatlerin zail olacağını söylemektedir. Bu hakikatlerin izah edilmesi ise ancak tefsir ile mümkündür. Zira herhangi bir İncil tercümesi gibi Kur'an'ı tercüme etmek

malar 35/1 (2024), 1-20; Münir Ecer, "İmam-Hatip Kurslarının Açılması Sürecinin İslamcı Dergilere Yansımaları: Ehli Sünnet Dergisi Örneği", *BİLTEK-IX: 9th International BİLTEK Congress on Current Developments in Science*, ed. Ayşegül Ayyıldız (Hakkâri: Proceedings Book, 2024), 60-73.

⁶ Abdurrahim Zapsu ve Ehli Sünnet Dergisi hakkında geniş bilgi için bakınız: Mustafa İsmet Uzun, "Abdurrahim Zapsu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/127-128; Kamil Coştu, "Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni", *İslam'ı Uyandırmak Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler*, ed. Lütfi Sunar (İstanbul: Limit Ofset, 2018), 419-434; Hatice Küçükkaya, "Abdurrahim Zapsu ve Ehli Sünnet Dergisi", 9. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-II*, ed. Burak Yuvalı vd. (İstanbul: İLEM Yayınları, 2021), 2/439-459.

⁷ Abdurrahim Zapsu'nun Kur'an ve tefsir ilmine dair kaleme aldığı yazılarla paralellik arz eden söz konusu diğer yazı ve şiirler için bakınız: Naci Erdönmez, "Bir Tefsir Münasebetile", *Ehli Sünnet* 2/48 (Kasım 1948), 11, 16; Yusuf Çağlı, "Kur'an Tercemesi Hakkında", *Ehli Sünnet* 3/58 (Nisan 1949), 14; Nesimi Oğlu Hulusi Bitlisli, "Kur'an Terceme Edilebilir Mi?", *Ehli Sünnet* 3/58 (Nisan 1949), 15; Said Nursi, "Kur'an Nedir?", *Ehli Sünnet* 4/76 (Ocak 1950), 12; Hasan Basri Çantay, "Kur'anı Hakim ve Meâli Kerim", *Ehli Sünnet* 6/121 (Eylül 1952), 11-12.

⁸ 1924 yılında kurulup 1933 yılında kapatılan İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi hakkında geniş bilgi için bakınız: Hidayet Aydar, "Dârülfünun İlahiyat Fakültesi ve Türk Kültür Hayatına Katkıları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2006), 23-43.

O'na tecavüz etmekten başka bir anlam ifade etmemektedir.⁹

Ehli Sünnet, namazdaki tekbir, tesmiye, teavvüz, tesmî', tahmîd, tahiyyat ve salavat gibi zikir ve duaların Arapçadan başka bir lisan ile telaffuz edilemeyeceğini ve bunu tabii görenlerin ise yolunu şaşırmış kimseler olduğunu söylemektedir. Yine Kur'an'ın Türkçesi ile namazda kıraat edilebileceği düşüncesi de batıl bir akideden ibarettir. Bu nedenle Türkçe Kur'an ve Türkçe namazın, Kur'an, sünnet ve icmâ-i ümmet ile İslâm dininde yerinin olmadığı vurgulanmaktadır.¹⁰

Abdurrahim Zapsu, Kur'an-ı Kerîm'in radyoda okunması meselesini ele aldığı bir yazısında, yakın zamanda iktidara gelen Demokrat Parti'nin almış olduğu bu kararı¹¹ çekemeyip aleyhte faaliyet yürüten Halk Partililerin eleştirilerine cevap vermektedir. Halk Partililerin bir kısmı bu faaliyeti irtica söylemleri ile vasıflandırırken bazıları da sureti haktan görünüp radyodan yayınlanan Kur'an'ın lavaboda dinlenme ihtimalini öne sürmektedirler. Bu ihtimal ile karşılaşan birinin Kur'an'a karşı hürmetsizlik içinde olacağından dem vurarak, radyoda Kur'an'ın okunmasını eleştirmektedirler. Zapsu, Diyanet'te müşavir azası olarak görev yapan ve aynı zamanda hocası olan Seyyit Taha'nın (v. 1928) konu hakkında yazdığı *Kur'an-ı Kerîm ve Gramofon* isimli risalesinden örnekler vererek söz konusu eleştirilere ve ilgili meseleye açıklık getirmektedir. Bu minvalde bir kimsenin ayakyolundayken ezanı işitmesi durumunda hürmetsizlik yapmış olmayacağını söyleyen Zapsu, bilakis Kur'an okunurken kasten ayakyoluna giden bir kimsenin ise bu tavrı ile küfre kadar gidebileceğini ifade etmektedir. Nitekim bir Müslüman abdestli olarak plağı eline alır, gramofona koyar ve hürmetle dinlerse Kur'an okumuş ve dinlemiş gibi sevap kazanır. Fakat bir kişi bu işi rakı sofrasında hafız dinlemek için yaparsa kâfir olmuş olur.¹²

Her insanın tabi olduğu dinin kitabını insanlığa yaymak istemesinin tabî bir hak olduğunu söyleyen Abdurrahim Zapsu, din mefhumunun düşmanı olan Bolşevik hükümetlerin haricinde hiçbir hükümetin buna engel olmadığını belirtmektedir. Zira medeni hükümetler mukaddesatı yayma hususunda mesai harcamakta ve bazen de bu mesailerini işbirliği yaparak ortaya koymaktadırlar. Zapsu, bu duruma örnek olarak laik bir devlet olan Fransa'nın Cizvitler'e¹³ verdiği desteği ve bu uğurda sarf ettiği milyonları ve yine İngiltere ve Amerika'nın desteği ile dinsizliği yaymayı şiar edinen, Bolşevikliğe karşı faaliyet yürüten Kitabı Mukaddes Cemiyeti'ni zikretmektedir. Bütün bunlara rağmen Müslümanların ilahi kitapları olan Kur'an'ı yaymak için bir teşkilatlarının olmadığını söyleyen Zapsu, buna karşı bir Hristiyan'ın bile Anadolu'da İncil'i yaymak için rahatça misyonerlik yapabildiğini nakletmektedir. Bu bağlamda Kur'an'ı yaymak için asri ve medeni bir teşkilatın gerekli olduğunu söyleyen Abdurrahim Zapsu, konu üzerinde aylarca tefekkür ederek hazırladığı "Kur'an-ı Kerîm'i Yayma Cemiyeti Nizamnamesi"ni okurlarının görüşlerine sunmaktadır.¹⁴

⁹ Abdurrahim Zapsu, "Kur'an Tercüme Edilir Mi?", *Ehli Sünnet* 3/56 (Mart 1949), 7; Kur'an'ın tercüme edilme meselesi hususunda CHP Van Milletvekili Ferit Melen hakkındaki benzer bir yazı için bakınız: Abdurrahim Zapsu, "Sayın T. Melene İkinci Mektup", *Ehli Sünnet* 7/129 (Ocak 1953), 10-12.

¹⁰ Ehli Sünnet, "Türkçe Namaz", *Ehli Sünnet* 3/71 (Kasım 1949), 13-14.

¹¹ 5 Temmuz 1950 Çarşamba günü radyodan dinî program yayın yasağını kaldıran Demokrat Parti'nin bu kararı sonrasında 7 Temmuz 1950 Cuma günü Ankara Radyosundan İsrâ sûresi yayınlanmıştır.

¹² Abdurrahim Zapsu, "Radyoda Kuranı Kerim Meselesi", *Ehli Sünnet* 4/89 (Ağustos 1950), 12-13.

¹³ Katolik Hristiyanlığın İsâ Cemiyeti de denilen ikinci büyük tarikatı.

¹⁴ Abdurrahim Zapsu, "Kur'anı Kerimi Yayma", *Ehli Sünnet* 4/90 (Eylül 1950), 5; Nizamname hakkında okurların dergide yayınlayan görüşleri için bakınız: İhsan Hancıoğlu - Trabzon Araklı Köyler Kâtibi Mehmet Soyer, "Anketimize Cevaplar", *Ehli Sünnet* 4/91 (Ekim 1950), 13.

Ehli Sünnet, muazzam davaları kucaklayıp ağır bir yükü sırtlanan ve kuvvetli kalemi ile temayüz eden İslâm mütefekkeri bir kimse olarak tanıttığı Necip Fazıl Kısakürek'in (v. 1983) bir konu hakkında Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki'ye (v. 1951) yaptığı eleştirinin doğru bir yaklaşım tarzı olmadığını söyleyerek bu yaklaşımın basılan dalı ezmek olduğunu belirtmektedir. Nitekim o dönemin en kuvvetli din âlimlerinden olan, doğu ile batıyı hazmeden, mütecavizleri ikna, muvafıkları da idare etme kabiliyetinde olan Akseki'yi, ilelebet unutulmaz kılan önemli bir hizmeti vardır. Kur'an'a düşman olup tercüme adı altında O'nu tamamıyla Türkiye'den kaldırmaya azmeden, bu düşünceyi Stalin'in emir eri gibi hareket eden dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel vasıtası ve Diyanet İşleri Başkanı Şerafettin Yaltkaya eli ile fiiliyata dökmek isteyen İsmet İnönü'ye karşı bu melanete tek başına mâni olan kimse, o dönem Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olan Ahmet Hamdi Akseki'dir. Eğer Akseki olmasaydı hafızlar camilerde Türkçe Kur'an okuyacaklar, Türkçe Kur'an ile kılınan namazların batıl kabul edileceği camilere Müslümanlar girmeyecek ve böylece camilerin kapatılması suretiyle de İnönü'nün muradı olan Türkiye'de tamamen İslâm'ın kaldırılmasına muvaffak olunacaktı. Bu nedenle dün olduğu gibi bugün de müfrit Kemalistler ve şefciler karşısında bir kale gibi duran Akseki'yi eleştirmek binilen dalı incitmektir.¹⁵

Abdurrahim Zapsu, Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesinin mecliste tadil edildiği bir zaman diliminde "Bir Adli Tatbikat" başlığı ile kaleme aldığı yazıda, söz konusu maddenin Müslümanlar için tehlikeli boyutlarının olduğuna, hukukçu nazarıyla tasarladığı bir misal ile işaret etmektedir. Şöyle ki, mütehasıs medresesinin fıkıh ve tefsir şubelerinden mezun bir dersiâm olan, aynı zamanda İstanbul Dârülfünunu Hukuk Fakültesi'nden mezun olup Münih Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde de hukuk doktorası yapan Bay Zeki Bilgin, Beyazıt camiinde Kur'an'ı baştan sona tefsir etmek üzere ilmî, vicdani ve kanuni vazifesini deruhte etmek ister. İslâm dininin her cephedeki hakikatlerini halka anlatan bu zata, Hristiyanların Allah'a şirk koştuklarını söylemesi üzerine misyoner teşkilatı, İslâm'ı kökünden yıkmak gayelerini anlattığı için masonlar, Allah, peygamber ve kitap mefhumuna karşı olduklarını anlatıp komünizmin delillerini çürüttüğü için Bolşevikler ve İslâm süsü altında Allah'ı inkâr edip ibadetle mükellef olmadıklarını iddia eden bâtiniler düşman olurlar. Kur'an'ı baştan sona tefsir eden bu zat "*Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır.*"¹⁶ âyetini tefsir ederken onu dinleyen Mason Kaya, Bolşevik Nazım, Misyoner Fevzi ve Bâtini Şemsi şöyle bir zabıt tanzim edip imzalarlar:

Beyazıt camiinde tefsirden vaaz yapan Bay Zeki Bilgin dini siyasete alet ederek ve iktisadi, nizami, dinî esaslara giren tadil için halkı teşvik edip bundan kendisine nüfus tesis etmek gayesiyle müşteri kazanmak için faizin haram olduğunu anlattı ve bu suretle inkılabı aykırı hareket etmekle Türk Ceza Kanununun 163. maddesine mugayir hareket etmiş bulunduğuna dair iş bu zabıt varakası mahallinde tanzim edildi.¹⁷

Zapsu, misal olarak zikrettiği bu hal ile mahkemeye sevk edilecek bir âlimin, kasti bir cürmü ve kabahati olmadığı halde 163. maddeye göre ceza alacağını söyleyerek söz konusu maddeyi eleştirmektedir.

Abdurrahim Zapsu, 1951 yılında yeniden açılan İmam-Hatip mekteplerinin programlarını tespit etmek üzere 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında çıkan Kur'an'ın Latin harflerle okutulmasına dair ihtilafı satırlarına taşımaktadır. Talim ve Terbiye Heyeti, Kur'an'ın Latin harflerle okutulmasında ısrarcı olurken Diyanet İşleri ise kendi öz harfleriyle okutulması gerektiğini savunmaktadır. İnkılap

¹⁵ Ehli Sünnet, "Bastığımız Dalı Ezmeyelim ve İnciltmeyelim", *Ehli Sünnet* 9/92 (Kasım 1950), 12-13.

¹⁶ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/275.

¹⁷ Abdurrahim Zapsu, "Bir Adli Tatbikat", *Ehli Sünnet* 6/108 (Mart 1952), 10-11.

kisvesi altında Talim ve Terbiye Heyeti'nin Kur'an'ı Latin harflerle okutmak istemesinin, onu tahrif etmekle eş değer olduğunu ilmi cihetten verdiği misallerle ortaya koyan Zapsu, esasında bu tutumun memlekette İslâm'ı baltalamak amacını güttüğünü belirtmektedir. Nitekim bu tutumun, laikliği İslâm dinini yıkmak şeklinde anlayan bir anlayıştan kaynaklandığını da zikretmektedir.¹⁸ Abdurrahim Zapsu, başka bir yazısında da bu durumu Başbakan Adnan Menderes'e arz ederek duruma vaziyet etmesini istemektedir.¹⁹

Kısaca ifade edilecek olursa 1949 yılına kadar temkinli bir yayın politikası takip eden *Ehli Sünnet Dergisi*, bu tarihten itibaren ise başta din ve laiklik hususunda olmak üzere daha cesur yazılara yer vermiştir. Nitekim Zapsu'nun Mart 1949 tarihli "Kur'an tercüme edilir mi?" başlıklı yazısı, Kur'an ve tefsir bağlamında temkinli tavrın yumuşaması bakımından önemli bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Bir CHP milletvekilinin meclisteki sualine karşılık dikkatli bir üslupla kaleme alınan bu yazıda Zapsu, birçok hakikati barındıran Kur'an'ın izah edilmeden herhangi bir lisana çevrilmesini O'nun manalarına tecavüz etmekle eşdeğer görmektedir. Bu yazı ile başlayan kırılma batıl bir akide olarak telaffuz edilen Türkçe namazın ele alındığı Kasım 1949'daki başka bir yazı ile devam etmekte ve nihayet Ağustos 1950'de kaleme alınan ve muhalefete düşen Halk Partisi'nin açıkça eleştirildiği, radyoda Kur'an okunması meselesi ile gün yüzüne çıkmaktadır. Aynı yılda Abdurrahim Zapsu, din mefhumunun düşmanı olan Bolşevik hükümetlerin haricinde hiçbir hükümetin engel olmaya-acağı düşüncesiyle bir teklif olarak hazırladığı "Kur'ân-ı Kerîm'i Yayma Cemiyeti Nizamnamesi"ni okurlarının görüşlerine sunmakta ve bu istikamette pek çok yazıya yer vermektedir.

2. Tefsir Köşesi

Ehli Sünnet, 1 Ocak 1948 tarihinde çıkardığı 27. sayı itibariyle Fâtiha sûresinden başlayarak Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirine yer vermektedir. Tefsire başlamadan önce tefsirin ne demek olduğunun bilinmesi gerektiğini vurgulayarak tefsirin mahiyetini ve müfessirin özelliklerini izah etmektedir.²⁰ Fâtiha sûresi ile başlayıp Bakara sûresi ile devam eden ardından Âl-i İmrân sûresine yer verilen tefsir köşesinde, ilk etapta sûre hakkında kısa bilgilere yer verilmekte, devamında ilgili âyetlerin meâlleri zikredilerek tefsir edilmektedir. Bazen tefsir bazen de izahat başlığında yer verilen bu açıklamalarda yer yer kelime ve belâgata dair izahlar da yapılmaktadır. Sonrasında ise mühim bir faide, nükte ve hikmetli sözler gibi başlıklarla ilgili âyetten birtakım çıkarımlarda bulunmaktadır. Örneğin Bakara sûresinin 43. âyetinin²¹ tefsirinde "rükû edenler" ifadesinin bazı hikmetlerinden bahsedilmektedir. Bu minvalde Hz. Mûsâ ve Hz. İsrâ devrinde de farz olan namazda sadece secde vardır, rükû yoktur. İslâm'daki namazda ise rükû da vardır. Bu hikmete binaen âyette namaz kılanlar rükû edenler şeklinde telaffuz edilmektedir.²²

Ehli Sünnet, âyet meâllerinde çoğunlukla Elmalılı'nın tefsirinde verdiği meâli tercih etmekle birlikte birkaç sayıda Hasan Basri Çantay meâline de yer vermektedir. Bezen Elmalılı meâlini sadeleştirerek zikreden *Ehli Sünnet*'in, âyetleri bu iki meâlden bağımsız olarak çevirdiği de görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle *Ehli Sünnet*'teki tefsir köşesi; "Tefsirin Mahiyeti", "Müfessirin Özellikleri" ve "Ehli Sünnet'in Tefsirdeki Metodu" olmak üzere üç başlıkta ele alınacaktır.

¹⁸ Abdurrahim Zapsu, "Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyetine Açık Bir Mektup", *Ehli Sünnet* 6/117 (Temmuz 1952), 7-8.

¹⁹ Abdurrahim Zapsu, "Sayın Adnan Menderes", *Ehli Sünnet* 6/125 (Kasım 1952), 2.

²⁰ *Ehli Sünnet*, "Tefsir Nedir?", *Ehli Sünnet* 1/27 (Ocak 1948), 7.

²¹ "Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin."

²² *Ehli Sünnet*, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 2/49 (Aralık 1948), 4.

2.1. Tefsirin Mahiyeti

Tefsiri üç farklı açıdan açıklayan *Ehli Sünnet*, onun Arapça’da “açmak”, hukuk lisanında “herhangi bir kanunu açıp vazıh olan kanunun maksadını anlatmak” ve İslâm dininde ise “Kur’ân-ı azîmuşşân’ın mücmel olan kısmını Allah’ın muradı dâhilinde izah etmek” anlamında olduğunu belirtmektedir. Bu minvalde tefsirin mahiyeti hakkında şu açıklamalar yapılmaktadır: Hukuken tefsir hakkı, kanunu yapan meclise ait olmakla beraber bazı maddelerin talimatnamelerle izah hakkı ait olduğu vekâlete verilir. Bunun yanında Kur’an’ın tefsiri ise münhasıran Hz. Peygamber’e ait bir haktır. Zira “*Resulün size getirdiğini tutun, Resulün size men ettiği şeyi bırakın.*” meâlindeki emr-i ilâhî,²³ Kur’an’ın tefsir hakkının Efendimize ait olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Resûl-i Ekrem’in tefsir ve izah ettiği âyetler hıfz yoluyla tespit edilerek hadis kitaplarında kayıt altına alınmıştır. Bu tefsire “tefsir bi’r-rivâye” denilir ki bu yöntem hadis-i şerife dayanan tefsir metodudur. Diğer bir tefsir yöntemi olan “tefsir bi’d-dirâye” ise âyetin ulûm-i İslâmiyye nokta-i nazarından ilmen tahlil edilmesidir. Bu iki yöntem haricindeki tefsir metotları yasaklanmıştır. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde “Her kim kendi görüşü ile Kur’ân-ı Kerîm’i tefsir ederse kâfir olur.”²⁴ buyurmaktadır.²⁵

2.2. Müfessirin Özellikleri

Ehli Sünnet, Kur’an’ı tefsir eden zata müfessir denildiğini, müfessirin kendiliğinden tefsir yapmadığını ve yapamayacağını vurgulamaktadır. Esasında müfessirler, bir âyeti ya hadise ya da ulûm-i İslâmiyyenin ana kanunlarına dayanarak tefsir etmişlerdir. Bu iki esas haricinde kişinin kendi görüşleri doğrultusunda ortaya koyduğu şey tefsir değil tahriftir. Bu şekilde hareket eden kişi cürüm irtikâp etmiş olur. Bu nedenle ulûm-i İslâmiyyede ihtisas sahibi olmayanların Kur’an’ı tefsire kalkışması dinen yasaklanmıştır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm gelmiş geçmiş bütün ilimleri kendinde cem eden ilahi bir kelam olarak ilmin kaynağıdır. Bu nedenle nâsih-mensûh ilmine, esbâb-ı nüzul ilmine vakıf olmayan; Arap edebiyatının beyân, bedî‘, vaz‘, iştikak, lugat iştikak, sarf ve nahiv ilimlerinde ihtisas sahibi olmayan kimsenin tefsir faaliyetine girişmesi doğru değildir. Nitekim bir âyetin ne vakit ve hangi hadise üzerine nazil olduğunu öğreten esbâb-ı nüzul ilmini bilmeden, âyetlerin nâsih ve mensûhuna vakıf olmadan, kısacası ulûmü’l-Kur’ân’ı öğrenmeden Kur’an’ı tefsir etmek, ahkâm-ı İslâmiyyeyi yanlış anlatmak ve Allah’a iftira etmek gibi bir netice doğurabilir.²⁶ Bu bağlamda *Ehli Sünnet*, söz konusu ilimlerde rusûh sahibi olanların Kur’an’ı her asırda tefsir edebileceğini söylemektedir. Zira Kur’an öyle bir mucizedir ki onu ancak asırlar tefsir edebilir. Ayrıca *Ehli Sünnet*, insanlara nasihatte bulunan vaizlerin âyetleri tefsir ederken kendi görüşlerine göre bir ilavede bulunmamalarını, bilakis büyük müfessirlerin yollarını takip etmelerini de vurgulamaktadır.²⁷

2.3. Ehli Sünnet Dergisi’nin Tefsirdeki Metodu

Kur’an’ı tefsir ederken o günkü gençlerin anlayabilecekleri basit ama veciz bir üslup takip edeceğini söyleyen *Ehli Sünnet Dergisi*’nin,²⁸ tespit edilen tefsir metodunu aşağıdaki

²³ el-Haşr 59/24.

²⁴ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâ Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Gârbî’l-İslâmî, 1998), “Tefsîrü’l-Kur’ân”, 1.

²⁵ Ehli Sünnet, “Tefsir Nedir?”, *Ehli Sünnet* 1/27 (Ocak 1948), 7; Tefsir ilminin mahiyeti hakkında bilgi edinmek için bakınız: Mehmet Demirci, “Tefsir İlminin Mahiyeti”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Nisan 2017), 21.

²⁶ Ehli Sünnet, “Tefsir Nedir?”, *Ehli Sünnet* 1/27 (Ocak 1948), 7; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/115 (Haziran 1951), 4.

²⁷ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 7/134 (Mayıs 1953), 6.

²⁸ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/71 (Kasım 1949), 4.

gibi sıralamak mümkündür.

2.3.1. Kur'an'ı Kur'an ile Tefsir

Bakara sûresinin 221. âyetine²⁹ göre Müslüman bir erkeğin Müslüman olmayan bir kadınla evlenmesinin caiz olmadığını söyleyen *Ehli Sünnet*, bu âyeti başka bir âyetle tefsir etmektedir. Mâide sûresinde yer alan söz konusu âyete³⁰ göre ehl-i kitaptan olan kadınlarla evlenmeye ruhsat verildiğini belirtmektedir.³¹ Rızık olarak verilen nimetlerden infak etmeyi emreden Bakara sûresinin 254. âyetinin tefsirinde ise servetin Allah'ın kuluna bir nimeti olduğu vurgulanmakta, insanın kendisinin de bu nimetten istifade edebileceği anlatılmaktadır. Bu bağlamda “Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi ve temiz olanlarından yiyin.” meâlindeki âyet³² ile konu izah edilmektedir. Dolayısıyla zengin bir kimsenin her gün peynir ekmele vakit geçirip Allah'ın güzel nimetlerinden kendisi ve ailesini istifade ettirmemesi, küfrani nimet olarak ifade edilmektedir. Ayrıca israfı yasaklayan âyet³³ zikredilerek İslâm'da nefse zulmetmenin bulunmadığı, bilakis her türlü nimetlerden azami olarak istifade etme imkânının olduğu ve bununla birlikte israfın da yasaklandığı vurgulanmaktadır.³⁴

2.3.2. Hadisler ile Tefsir

Fâtîha sûresinin tefsirinde besmelenin nakıs bir cümle olduğu söylenmektedir. Zira “*Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla*” cümlesi karşısında “Ne yapıyorsun?” sorusu sorulabilmektedir. Cevabı gizli olan bu soru bir hikmete işaret etmektedir. Bu hikmeti “Allah'ın ismi ile başlanmayan her iş bereketsizdir.”³⁵ “Besmele her işin anahtarıdır.”³⁶ gibi hadisler izah etmektedir. Şu halde besmelenin cevabı yapılan işin kendisidir. Yani kişi Allah'ın ismi ile okuyorum, yazıyorum, yürüyorum, hayvanı kesiyorum demektedir. Bu, Kur'an'ın bir mucizesidir.³⁷ Bakara sûresinin tefsirinde, sûrenin ilk âyetlerinde zikrolunan gayba imandan sonra muttakilerin namazı ikame ile vasıflandırılmış olmaları namazın İslâm'daki ehemmiyetine bir işaret olarak zikredilmektedir. Bu husus “Namaz dinin direğidir. Her kim ki namazı ikame ederse dinini yaşatmış olur. Her kim ki namazı kılmazsa, yıkarsa dinini yıkmış olur.”³⁸ hadisi ile desteklenmektedir.³⁹

Bakara sûresinin 7. âyetinde yer alan “*Onların kalpleri ve kulakları üzerine Allah mühür vurmuştur*” ifadesi, şu hadisle izah edilmektedir: “İlk olarak bir günah işlendiği zaman kalpte siyah bir nokta, kara bir leke hâsıl olur. Eğer sahibi pişman olur tövbe ederse kalp yeniden parlar. Etmez de günah tekerrür ederse evvelki de artar nihayet öyle bir raddeye gelir ki leke bir kılıf gibi bütün kalbi kaplar.” Bir insan küfür ve günahında ısrar ede ede nihayet kalbi bir kılıf ile kaplanmış olur. Bu kılıf Allah'ın mührü ile mühürlenirse de o kalbe hidayet nuru

²⁹ “İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin.”

³⁰ “Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir.” el-Mâide 5/5.

³¹ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 5/101 (Ağustos 1951), 5.

³² el-A'râf 7/160.

³³ el-A'râf 7/31.

³⁴ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/122 (Ekim 1952), 5; Benzer örnekler için bakınız: Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 7/137 (Temmuz 1953), 4.

³⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y., 1405/1985), 2/360.

³⁶ Bu hadisin kaynağı bulunamamıştır.

³⁷ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/28 (Ocak 1948), 5.

³⁸ Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs* (Kahire: Mektebetu'l-kudsî, 1351/1932), 2/31.

³⁹ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/32 (Mart 1948), 5.

giremez.⁴⁰

2.3.3. Esbab-ı Nüzûle Yer Verilmesi

Bakara sûresinin 6. ve 7. âyetlerinin⁴¹ nüzûl sebebi, İbn Abbas'tan rivayet edilen hadislerle açıklanmaktadır. Bu hadislerle göre âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v.) bütün insanların ilahi hidayete tabi olmalarını arzu eder ve bu nedenle Medine'de küfürlerinde ileri gitmeleri nedeniyle Yahudilerin reisleri hakkında müteessir olurdu. Bu nedenle Allah Teâlâ, küfürde inat eden kâfirlerin kalplerinin mühürlendiğini ve imanın onlara nasip olmayacağını haber vererek hem müteessir olmaması için peygamberini teselli etmekte hem de küfürde ısrar edenleri azarlamaktadır.⁴² Bakara sûresinin 26. âyetinde zikredilen “Allah, bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez.” şeklindeki ifadenin Kur'an'ın sinek, örümcek, karınca ve arı gibi misalleri örnek vermesini dillerine dolayan müşrikler hakkında nazil olduğu belirtilmektedir. Allah onların hakir gördükleri şeyleri misal vermekten çekinmez. Çünkü büyük olsun küçük olsun, bütün mahlûkat nezd-i ilahî'de müsavidir. Ayrıca küçük mahlûkatın yaratılışı ve hayata tutunmaları büyük mahlûkattan daha ibret vericidir.⁴³ “Siz Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyup durduğunuz hâlde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz?” meâlindeki âyetin de Medine'deki Yahudi bilginleri hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir. Kendilerine gizlice gelip Hz. Peygamber'in doğruluğu hususunda soru soran Yahudilere “haktır, doğrudur.” diyen ve ona ittibayı emreden bilginler kendileri tabi olmuyorlardı. Çünkü halktan aldıkları hediyelerden ve vergilerden mahrum olmaktan korkuyorlardı.⁴⁴ Bakara sûresinin 138. âyetinin⁴⁵ de Hristiyanların çocuklarını vaftiz ederek Hristiyan boyasıyla boyamalarına tariz olarak nazil olduğu söylenmektedir.⁴⁶

2.3.4. Münâsebâtü'l-Kur'ân'a Yer Verilmesi

Bakara sûresi 25. âyetinin tefsirinde Kur'an'ın bütün âyetlerinin birbirleriyle bağlı ve alakalı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Nitekim Bakara sûresi ilk etapta muttakilerin methine, Allah'ı ve dinini inkâr edenlerin durumuna ve münafıkların ahvaline yer vermektedir. Devamında bütün insanları ibadete davet ederek, gerçek mabudun bahşettiği nimetleri sıralamaktadır. Bu açık delillere rağmen Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şüphe edenlerin kuşku-kularını gidermek için akli delilleri ortaya koymaktadır. Söz konusu âyetle de bunca delile rağmen inkârda ısrar edenleri ebedi azap ile tehdit edip iman edenleri cennetle müjdelemektedir.⁴⁷ Bakara sûresinin 97. âyetinin tefsirinde ise bundan önceki âyetlerle İsrailoğullarının birçok vasfından bahseden ve iman etmemelerinden dolayı üzülen Hz. Peygamber'i teselli

⁴⁰ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/34 (Nisan 1948), 5; Benzer örnekler için bakınız: H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/87 (Temmuz 1950), 5; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 7/132 (Nisan 1953), 5; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 7/137 (Temmuz 1953), 4.

⁴¹ “Küfre saplananlara gelince onları uyarsan da uyarman da onlar için birdir, inanmazlar.”

⁴² Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/34 (Nisan 1948), 5.

⁴³ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/42 (Ağustos 1948), 4.

⁴⁴ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/49 (Aralık 1948), 4.

⁴⁵ “Biz Allah'ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet ederiz.”

⁴⁶ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/74 (Aralık 1949), 4; Benzer örnekler için bakınız: Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/67 (Eylül 1949), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/68 (Eylül 1949), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/69 (Ekim 1949), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/70 (Ekim 1949), 4; H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/76 (Ocak 1950), 4; H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/84 (Mayıs 1950), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/85 (Haziran 1950), 4; H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 5/98 (Mayıs 1951), 5; H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 5/99 (Haziran 1951), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 5/101 (Ağustos 1951), 5; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 5/103 (Kasım 1951), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/106 (Şubat 1952), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/109 (Mart 1952), 5.

⁴⁷ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/41 (Ağustos 1948), 4.

eden Allah Teâlâ, bu âyetle de İsrailoğullarının cahilane taassuplarını yüzlerine vurmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'ın bütün âyetleri birbirini izah etmektedir. Bu bağ o derece kuvvetli bir ahenk içerisinde ki edebiyat zevkine sahip herkesi bu ahenk hayrete düşürür ve kişi bu mucizeyi hayranlıkla tasdik eder.⁴⁸

2.3.5. Neshe Dair Açıklamalara Yer Verilmesi

Neshin Kur'an'daki delillerinden biri olarak bilinen Bakara sûresinin 106. âyetinin tefsirinde *Ehli Sünnet*, neshe dair birtakım açıklamalarda bulunmaktadır. Sözlükte “tebdil, izale ve nakil” anlamlarına gelen neshin şariat ıstılahındaki karşılığı şu şekilde izah edilmektedir:

Herhangi bir hükmü şer'inin hilafına sonradan diğer bir delili şer'inin delalet etmesidir ki İlmi İlâhî'ye nazaran evvelki hükmün son müddetini beyan, bizim ilmimize nazaran da zahiren baki görünen o hükmü ref' ve tebdildir ve bu iki çeşitle nesih bir beyanı tebdil demektir. Ve bunda hiçbir zaman Allah'a nazaran caymak ve bilmemek manası yoktur. Bunun içindir ki ebediyetle takyid edilmiş olan hükümlerde nesih cereyan edemez, kezalik haberlerde de nesih cereyan edemez. Nesih ancak evamir ve nevahi gibi inşai bir manayı tazammun eden ve vakıaya müteallik bir ihbar ve ilan olmayı mahzû icabeden ve sırf bir iradeyi gösteren ve bununla beraber ebediyeti...⁴⁹ edilmemiş bulunan eşyada ve ahkamda cereyan eder.⁵⁰

Allah Teâlâ kâinatı yaratmış ve kıyamete kadar insanlığın bütün ihtiyaçlarını sıralayıp zamanla takyit buyurmuştur. Yani bir hükmün ne zaman biteceği ve yerine hangi hükmün geleceği İlmi İlâhî'de malumdur. Bu nedenle bir âyetin neshi, bu âyetle yer alan hükmün zamanının bitmesi ve yerine gelen diğer âyetin hükmünün başlaması demektir. Bu hüküm, evvelki hükümden daha hayırlı veya en az onun kadar hayırlıdır. Nitekim insanlar, kendileri için hangi hükmün daha hayırlı olduğunu bilemezler. Zira onların tefekkür ve düşünce kabiliyetlerini ve emre boyun eğme istidatlarını en iyi bilen Allah, yaşadıkları zamanda kendileri için en hayırlı olan hükmü emretmektedir.⁵¹

2.3.6. Diğer Tefsirlerdeki Bilgilere Yer Verilmesi

Ehli Sünnet, tefsir köşesine yer vermeden önce 27. sayıda takip edeceği tefsirin ekseriyetle Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (v. 710/1310) *Medârikü't-tenzîl*'i olduğunu açıklamaktadır.⁵² Tefsir köşesinde Nesefî'nin yanı sıra birtakım tefsirlerden de istifade edilmektedir. Bu kapsamdaki alıntılar bazen “müfessirlere/tefsirlere göre...” ifadesiyle açıklanırken bazen de bizatihi müfessirin ismine yer verilmektedir. Bu minvalde Bakara sûresinin başındaki hurûf-ı mukattaa harfleri izah edilirken konu hakkında bazı müfessirlerin ve ulemanın görüşleri denilerek Hz. Ebubekir (v. 13/634), Hz. Ali (v. 40/661) ve Zemahşerî'nin (v. 538/1144) açıklamaları zikredilmektedir.⁵³ Yine Bakara sûresinin 87. âyetindeki “*Onu Ruhü'l-Kudüs ile destekledik.*” ifadesindeki Ruhü'l-Kudüs kelimesi üzerine müfessirlerin haylice tetkik yaparak bu kimsenin Cebrail (a.s.) olduğu hususunda vardıkları kanaat zikredilmektedir.⁵⁴ Bakara sûresinin 102. âyetinin⁵⁵ nüzûl sebebi hakkında ise müfessirlerden İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/923)

⁴⁸ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/63 (Temmuz 1949), 4.

⁴⁹ Cümlede boş bırakılan yerdeki kelime okunamamıştır.

⁵⁰ *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/67 (Eylül 1949), 4.

⁵¹ *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/67 (Eylül 1949), 4; Nesihe dair benzer açıklamalar için bakınız: *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/115 (Haziran 1951), 4; *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 7/134 (Mayıs 1953), 6.

⁵² *Ehli Sünnet*, “Tefsir Nedir?”, *Ehli Sünnet* 1/27 (Ocak 1948), 8.

⁵³ *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 2/31 (Mart 1948), 5.

⁵⁴ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/59 (Mayıs 1949), 4, 11.

⁵⁵ “Süleyman'ın hükümrânlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedii.”

ve İbn Ebû Hâtîm'in (v. 327/938) eserlerinde zikrettiği bilgilere yer verilmektedir. Taberî'nin naklettiğine göre Yahudiler, Hz. Peygamber'in hak ile batılı birbirine karıştırdığını, sihirbaz olan Süleyman'ı peygamberler arasında zikrettiğini iddia etmeleri üzerine bu âyet nazil olmuştur. İbn Ebû Hâtîm'in rivayetine göre ise bu âyet, sihir konusunda kendi aralarında tartışıp doğrusunu öğrenmek üzere Hz. Peygamber'e müracaat eden Yahudiler'e bir cevap olarak indirilmiştir.⁵⁶ Bakara sûresinin 142. âyetinin tefsirinde, kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye tahvili hususundaki hikmet, Fahreddin er-Râzî'nin beyanına dayandırılmaktadır. Bu beyana göre Allah Teâlâ peygamberini tazim ve kıymetini izhar etmek için doğduğu şehir olan Mekke'yi kible yapmıştır. Bu nedenle tahvil-i kible, Hz. Peygamber'in şanını yüceltmek içindir.⁵⁷ *Ehli Sünnet*, bu kapsamda âyetleri tefsir ederken Sa'dî-i Şîrâzî'nin (v. 691/1292) görüşlerine⁵⁸, Ni'metullâh b. Mahmûd en-Nahcuvânî'nin (v. 920/1514) tefsirine⁵⁹ ve yine isrâîliyyât kapsamında Benî İsrâîl kitaplarında yer alan bilgilere⁶⁰ de yer vermektedir.

2.3.7. Mezheplerin Görüşlerine Yer Verilmesi

Ehli Sünnet, Fâtîha sûresinin başındaki besmelenin âyetten sayılıp sayılmama konusundaki farklı kanaatlerin iki fıkıh mezhebindeki yansımalarına yer vermektedir. Buna göre Hanefîler besmeleyi Fâtîha'dan bir âyet saymadıkları için cehri kılınan namazlarda imam besmeleyi gizli okumaktadır. Şâfiîlere göre ise besmele Fâtîha'nın ilk âyetidir ve bu nedenle imam besmeleyi sesli bir şekilde okumaktadır.⁶¹ Bakara sûresinin tefsirinde, hurûf-ı mukattaa harfleri ile ebced hesabı yapan Yahudiler gibi Kur'an âyetleri ile hesap yapan ve gaybdan haber veren Bâtıniyye ve Hurûfîlik mezhepleri eleştirilmiştir. Zira onlar bu davranışlarından dolayı yolunu şaşırmış ve Müslümanları da hak yoldan şaşırtan kimselerdir. Çünkü onlar gaybdan haber vermeye çalışan, Allah'ın ahkâmını birtakım hesaplarla tahrife kalkışan kimselerdir. İslâmiyet'te bu tür bir uygulama yoktur.⁶² Ahirete imandan bahseden Bakara sûresinin 4. âyetinin tefsirinde insan aklının ve şuurunun ahirete iman konusunda şek ve şüpheye düşmeye meyilli olduğu belirtilmektedir. İnsanlar en çok bu noktadan dalaletе düşmüşlerdir. Zira Dehriyyûn/Tabîiyyûn denilen fırka da ahiret inancından dolayı sapmış, insanların öldükten sonra tekrar dirileceklerine bir türlü kanaat getirememiştir.⁶³

Bakara sûresinin 26., 45. ve 101. âyetlerinin tefsirinde, iman edip namaz kılmayan, oruç tutmayan veya içki içen, haram işleyen kimselerin fâsık kimseler oldukları beyan edilerek, bu kimselerin Ehli Sünnet ve Mu'tezile itikadına göre hangi durumda oldukları iman-amel ilişkisi bağlamında açıklanmaktadır. Fâsık bir kimse, Ehli Sünnete göre iman ehli olduğu için kıyamette günahları nispetinde azap görüp cennete girer. Mu'tezileye göre ise fâsık, ne mümin ne de kâfirdir. İki menzile arasında bir menzileye dâhildir. Tövbe ederlerse mümin olurlar, etmezlerse ebedi olarak cehennem azabına layık olurlar.⁶⁴

⁵⁶ Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 3/65 (Ağustos 1949), 4; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 2/316; İbn Ebû Hâtîm, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, nşr. Esed Muhammed el-Tayyib (Suudi Arabistan: Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1998), 1/186.

⁵⁷ H. T. Hafîdî, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 4/75 (Ocak 1950), 12; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, 2008), 4/82.

⁵⁸ Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 7/133 (Mayıs 1953), 4.

⁵⁹ Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 6/114 (Haziran 1952), 4.

⁶⁰ Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 6/119 (Ağustos 1952), 4.

⁶¹ Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 2/28 (Ocak 1948), 5.

⁶² Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 2/31 (Mart 1948), 5.

⁶³ Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 2/33 (Nisan 1948), 5.

⁶⁴ H. T. Hafîdî, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 2/42 (Ağustos 1948), 4; Ehli Sünnet, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 2/50 (Aralık 1948), 4; H. T. Hafîdî, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 3/64 (Temmuz 1949), 4; Benzer örnekler için bakınız: Ehli Sün-

2.3.8. Tasavvufi Görüşlere Yer Verilmesi

Fâtiha sûresinin evvelindeki üçüncü şahsa hitabın, sûrenin devamında ikinci şahsa (muhataba) çevrilmesi hususu, mutasavvıf âlimlerin şu nüktesi ile izah edilmektedir: Kul ilk etapta gayba iman eder. Ardından irfan mertebelerine geçer ve müşahade mertebesine ulaşır. Bu nedenle Fâtiha sûresinin ilk âyetleri irfanın ilk mertebelerini, sonraki âyetleri de son mertebelerini temsil etmektedir.⁶⁵

Ehli Sünnet, Bakara sûresinin 235. âyetinin tefsirinde, Allah Teâlâ'nın her insanın kalbinden ve hayalinden geçenleri bildiğini, fakat bu tasavvurlar neticesinde kişinin cezalandırılmadığını beyan etmektedir. Zira İslâm'da tasavvur cürüm addedilmemektedir. Bir düşüncenin cezaya konu olabilmesi için fiiliyata dökülmesi gerekmektedir. Nitekim İslâm tasavvuf anlayışına göre, Müslümanların -bilhassa fazla ibadet ve zikirle meşgul olanların- kalplerine şeytan vesvese yoluyla birçok düşünce getirir. Bu düşünceler fiiliyata geçtikleri takdirde küfür sayılmakta, geçmedikleri takdirde de tövbe ve istiğfar ile mesele bertaraf edilmektedir. Bu bağlamda şeytanın vesveseleri olan kötü hatıra ve düşünceleri istiğfar ve zikirle kalpten uzaklaştırmanın önemine vurgu yapılmaktadır.⁶⁶

2.3.9. Tefsirde Güncel Konulara Yer Verilmesi

4 Temmuz 1947'de yayın hayatına başlayan ve Ocak 1948 yılından itibaren 27. sayı ile birlikte tefsir köşesine yer vermeye başlayan *Ehli Sünnet*, 69. sayıya kadar Kur'an'ı tefsir ederken güncel konulara neredeyse hiç yer vermemiştir. Bu anlamda Ekim 1949 yılında çıkan 69. sayı önemli bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Zira bu sayıda yer alan "*Allah'ın mescitlerinde onun adının anılmasını yasak eden ve onların yıkılması için çalışandan kim daha zalimdir.*" meâlindeki Bakara sûresinin 114. âyetinin tefsirinde güncel konulara dair izahlar yer almaktadır. Buna göre halkın vicdanına musallat olan, ibadetlerine müdahale eden ve onlara manevi zulüm yapan kimselerin, dünyada iken gördükleri işkence ve mezellet şu şekilde anlatılmaktadır:

Halkın dinine taarruz eden Kirinski, Lenin ve sair dinsizler son nefeslerinde o kadar işkence ve hastalıklara maruz kalmışlardır ki can çekişmek için aylarca yatakta inlemişler. Başlarında binlerce doktor, milyonlarca ilaç olduğu halde onları bu işkencelerden kurtaracak çare bulamamışlardır. Yorganları parçalar gibi kıvrınmalar içinde hayatta iken inkâr ettikleri Allah'a karşı zelil ve istimatkar feryatlarla vakit geçirmişlerdir. Kahhar ismi celiline mazhar olan bu zalimler, aylarca işkenceler içinde can vermişlerdir. Bu hal hayatta bulunan kimseler için büyük bir ibret dersidir.⁶⁷

"Kirinski, Lenin ve sair dinsizler..." ifadesi ile Allah'ı inkâr edenlere uyarıda bulunan *Ehli Sünnet*'in bu satırları kaleme aldığı tarihler çok partili hayata geçişin önemli bir aşamasında yer almaktadır. Nitekim bu satırların yazıldığı yıl, medrese kökenli bir başbakan olan Şemsettin Günaltay'ın göreve başladığı 1949 yılına tekabül etmektedir.⁶⁸

net, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 5/103 (Kasım 1951), 4; *Ehli Sünnet*, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 7/134 (Mayıs 1953), 6; *Ehli Sünnet*, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 7/137 (Temmuz 1953), 3.

⁶⁵ *Ehli Sünnet*, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 2/29 (Şubat 1948), 5.

⁶⁶ *Ehli Sünnet*, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 6/112 (Mayıs 1951), 4; Benzer örnekler için bakınız: *Ehli Sünnet*, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 7/135 (Haziran 1953), 6.

⁶⁷ *Ehli Sünnet*, "Tefsir", *Ehli Sünnet* 3/69 (Ekim 1949), 4.

⁶⁸ Cumhuriyet Halk Partisi Mebusu olan Mehmet Şemsettin Günaltay'ın hükümeti, 1933 yılında kapatılan İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi'nden 16 yıl sonra Ankara İlahiyat'ın açılması için hazırlanan kanun teklifini 3 Mayıs 1949'da meclise sevk eden hükümet olarak bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Münir

Ehli Sünnet, bir sonraki sayıda Bakara sûresinin 120. âyetini⁶⁹ tefsir ederken zamanın siyaset ricali hakkında da bazı uyarılarda bulunmaktadır. Nitekim söz konusu âyet bütün Müslümanlara hitap etmektedir. Bu bağlamda batının efkâr-ı umumiyesini kazanmak için türlü fedakârlıklarda bulunan günün siyasetçileri, asla bu fedakârlıklarının karşılıklarını elde edemeyeceklerdir. Çünkü onların dinlerine girmedikçe Müslümanlar, Yahudi ve Hristiyanları memnun edemezler. *Ehli Sünnet* bu durumu Kudüs meselesini örnek vererek somutlaştırmaktadır. Rusya ile can düşmanı olan Avrupa ve Amerika, mesele Müslümanların ve Yahudilerin ihtilafı yani Kudüs olduğunda ittifak etmekte, Müslümanların aleyhine bir Yahudi devleti olarak kurulan İsrail'i desteklemektedirler. Âyet-i kerimeyi tefsir eden bu hadise Kur'an'ın bir mucizesini daha ortaya koymaktadır.⁷⁰

Bakara sûresinin 161. âyetinin⁷¹ tefsirinden hareketle *Ehli Sünnet*, Yahudi ve Hristiyanların ebedi olarak cehennemde kalmayacaklarına dair görüş beyan ederek bu hususta kitap yazan Mûsâ Cârullah'ı (v. 1949) eleştirmektedir. Cârullah'ın içtihat iddiasıyla ortaya koyduğu bu görüşe cevap veren Osmanlı'nın son şeyhülislâmlarından Mustafa Sabri Efendi'nin (v. 1954) söz konusu görüşün sakatlığını ispat ettiği de⁷² zikredilmektedir.⁷³

Ehli Sünnet, kısas âyetlerini⁷⁴ tefsir ederken Allah Teâlâ'nın kısas âyetleri ile pek çok alanda olduğu gibi hukuk ve içtimaiyat alanında da insanlığa intizam verdiğini söylemektedir. Nitekim insanlığın hakiki anlamda müsavâtı ancak bu âyetlerde yer alan hükümlerle gerçekleşir. Dolayısıyla “Hukuk Beşer Beyannamesi” adıyla Avrupa'da ortaya atılan ve Avrupalılarca en yüksek insani vesika olarak dillendirilen söz konusu beyanname, Kur'an'ın âyetleri ve İslâm'ın beşer hürriyetine ve insan faziletine verdiği ehemmiyet yanında bir esas teşkil etmektedir. Zira insanlar arasındaki ilişkileri en iyi bilen Allah'ın koyduğu düsturlar, hiç şüphesiz acziyet ve hırsla malul olan insanlığın kanunlarından elbette daha üstündür.⁷⁵

Kişiyi malından anne ve babasına bir pay bırakması için ölmeden önce vasiyet etmesini emreden Bakara sûresinin 180. âyetinin tefsirinde, söz konusu âyetin günümüz mevzuatına karşı büyük bir mucize olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü miras âyetlerinde⁷⁶ de zikredildiği üzere anne ve babaya verilen pay, yürürlükte olan medeni kanuna göre çocuğu ve eşi hayatta iken ölen bir kimsenin anne ve babasına verilmemektedir. Bu nedenle Kur'an'ın bir mucizesi olarak âyetle zikredildiği üzere günümüz şartlarında kişi vefat etmeden önce vasiyet ederek Kur'an'ın taksimini gerçekleştirme imkânına sahip olmaktadır.⁷⁷

Kur'an-ı Kerim'in Ramazan ayında indirildiğini bildiren ve o ayda oruç tutulmasını emreden Bakara sûresinin 185. âyetinin tefsirinde, Ramazan orucunu tutmak ve ay sonunda bozmak için hilali görmenin şart olduğu belirtilmektedir. Çünkü bu konudaki hadislerde yer alan “müşahede” kelimesi ehemmiyet arz etmektedir. Bu hadislerle göre Ramazan ve bayramın başlangıcı için muhakkak ayın müşahade edilmesi gerekmektedir. Nitekim riyazî hesap-

Koştaş, “Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1989), 8.

⁶⁹ “Sen onların dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da senden asla memnun kalmayacaklardır.”

⁷⁰ *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 3/70 (Ekim 1949), 4.

⁷¹ “Fakat âyetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince işte Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üstünedir.”

⁷² Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, *Yeni İslam Müctehidlerinin Kıymet-İlmiyyesi/Musa Carullah Bigiyefe Reddiye* (İstanbul: Bedir Yayınları, 2021), 7.

⁷³ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/79 (Mart 1950), 4.

⁷⁴ el-Bakara 2/178, 179.

⁷⁵ *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/85 (Haziran 1950), 4; İslâm hukuk esaslarının güncel hukuk ile kıyaslanarak konu edildiği benzer örnekler için bakınız: *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 7/131 (Mart 1953), 5.

⁷⁶ en-Nisâ 4/11, 12, 176; el-Enfâl 8/75.

⁷⁷ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/86 (Haziran 1950), 4.

lamalar hilalin görülmesi ile aynı değildir. Zira bu hesaplamalara göre ay ne otuz ne de yirmi dokuz gündür. Fennî hesaplamalara göre ay daima yirmi dokuz kûsur gündür. Bu kûsurlarda da kesinlik yoktur. Hâlbuki Ramazan orucunun tutulabilmesi için günün kesinlik kazanması gerekmektedir. Buna göre gerek âyetteki “şehide” kelimesi ve gerek hadislerdeki “müşahede” kelimesinden anlaşılmaktadır ki Ramazan ve bayramın başlangıcını tespit için riyazî hesaplar tek başına yeterli olmayıp hilalin görülmesi de gerekmektedir. Buna göre rasathanedeki fen memurlarının hilali görmeksizin rakamlardan aldıkları neticeler üzerine ayı belirlemeleri dinî ahkâma tam olarak uymamaktadır. Bu bağlamda *Ehli Sünnet*, dine müdahaleyi kendisine vazife edinen Halk Partisi Hükümetinin bıraktığı dine aykırı olan bu usulün, diğer antidemokratik kanunların kaldırılması gibi⁷⁸ kanuna dâhil edilmesini yeni seçilen Demokrat Parti Hükümetinden talep etmektedir.⁷⁹

Bakara sûresinin 188. âyetinin⁸⁰ tefsirinde, batıl yollarla elde edilen kazançların Müslümanlar için haram kazançlar olduğunu söyleyen *Ehli Sünnet*, hak-batıl yollarını birbirinden ayıran her Müslümanın hakiki medeniyete malik olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim medeniyet, insanlığın hukuk esaslarına riayet etmesiyle vuku bulur. Bilakis kravatlı bir adamın hırsızlık yoluyla elde ettiği servet medeniyet değil en büyük vahşeti ifade eder. Bunun yanında çarıklı bir köylünün kılı kırk yarararak ve hakka hürmet etmek sureti ile kazandığı servet tam olarak medeni bir mana ifade eder. Bundan dolayı medeniyet kıyafet ile değil hakka hürmet ile belli olur.⁸¹

Ehli Sünnet, Bakara sûresinin 213. âyetinin⁸² tefsirinde Hz. Âdem'den beri gönderilen dinin bir olduğunu, süreç içerisinde batıla sapmış insanları doğru yola sevk etmek için Allah'ın peygamberler ve kitaplar gönderdiğini beyan etmektedir. Binaenaleyh Allah'a inanmayan birtakım sosyologların iddia ettikleri gibi din mefhumu insanların hayatlarından alınmış kanunlar değildir. Bu nedenle de kaynağı ilahi vahiy olan din hiçbir zaman reform ve tagayyür kabul etmemektedir. Şu kadar var ki zamanın ihtiyacına göre imana taalluk etmeyen içtimai hususlar müstesnadır. Neticede beşer ne kadar terakki ederse etsin ilahi ahkâmın önüne geçemeyeceği bedihi bir hakikattir.⁸³

Müslüman bir erkeğin Müslüman olmayan bir kadınla evlenmesinin caiz olmadığını anlatan Bakara sûresinin 221. âyetinin tefsirinde, memlekette bazı yozlaşmış kızların Müslüman olmayan erkeklerle evlenme hevesinde olduklarından bahsedilmektedir. Arzu edilen bu muamele İslâm'a göre nikâh akdi sayılmayıp zina olarak tarif edilmektedir. Memleketin içinde olduğu içtimai felaketler arasında yer alan bu vahim durum bilhassa ecnebi mekteplerde genç kızların dimağlarına ilk işlenen facia olarak anlatılmaktadır. Aynı şekilde bu mekteplerdeki erkek öğrencilere de Türk kızlarına karşı bir itimatsızlık ve saygısızlık empoze edilmektedir. *Ehli Sünnet*, bu vahim durum karşısında gerek bir yıldır iş başında olan Demokrat Parti Hükümetinin ve gerekse bütün aydınların el birliği ile çalışmasının mukaddes bir vazife olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁴

Bakara sûresinin 229. âyetinin tefsirinde nüzul sebebinin önemini vurgulayan *Ehli*

⁷⁸ Bu ifade ile muhtemelen 15 gün kadar önce 16 Haziran 1950'de kaldırılan ezan yasağı kastedilmektedir.

⁷⁹ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/87 (Temmuz 1950), 5.

⁸⁰ “Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin.”

⁸¹ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 4/89 (Ağustos 1950), 4.

⁸² “İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi.”

⁸³ H. T. Hafidi, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 5/97 (Nisan 1951), 4.

⁸⁴ *Ehli Sünnet*, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 5/101 (Ağustos 1951), 5.

Sünnet, nazil olan bir hükmün mezkûr bir hadise üzerinden tatbikatının yapılması ile o hükmün zihinlerde silinmeyecek derecede bir tesir bırakmasının amaçlandığını söylemektedir. Zira bu nedenle 1300 seneden beri herhangi bir hükme karşı akliselim sahibi hiçbir kimse itirazda bulunamamıştır. Veleve ki bu kimse İslâm düşmanı garazkâr bir vaziyet almış şahsiyet olsun.⁸⁵

Bakara sûresinin 230. âyetinin⁸⁶ tefsirinde, ecdadın eski zamanlarda boşanma ve talaktan titizlikle sakındıklarından bahsedilmektedir. Bu minvalde erkek ve kadın vazifesini hakkıyla bilir, birbirlerine hürmeti eksik etmez ve ailenin saadet ve refahını el birliği ile temin ederlerdi. Bilakis Avrupa'daki erkek ve kadınlar gibi sefahat ve rezalet peşinde koşmaya mecbur değillerdi.⁸⁷

Ehli Sünnet, Bakara sûresinin 232. âyetini⁸⁸ tefsir ederken bu âyetin Arapların ve bugün medeni addedilen Avrupalıların, Asyalıların ve bütün bir dünyanın kadınları insandan saymadığı ve esir mevkiinde gördüğü bir zaman diliminde nazil olduğunu ve Kur'an'ın bu dönemde kadınlara eşit haklar verdiğini zikretmektedir. Kadınları bir sefahat metaı yapmaktan kurtarmanın her zaman ve zeminde riayet edilmesi gereken bir kanun olduğunu söyleyen *Ehli Sünnet*, Kur'an'ın emirlerinin insanlık için bir saadet vesilesi olduğunu, menettiği şeylerin hiçbirinin de asla fazilet, medeniyet ve insaniyetle bağdaşmayacağını vurgulamaktadır.⁸⁹

Genelde “Ehli Sünnet” ve “H. T. Hafidi” mahlası ile kaleme alınan tefsir köşesi ilk ve tek olarak 116. sayıda “Abdurrahim Zapsu” ismi ile yayınlanmıştır. Bu sayıda Zapsu, Bakara sûresinin 243. âyetini⁹⁰ tefsir ederken, Allah'a inananların mucizeye inanmakla mükellef olduğunu söyleyerek mucizeyi ancak Allah mefhumunu tanımayan maddecilerin ve Bolşeviklerin inkâr ettiklerini zikretmektedir.⁹¹

Bakara sûresinin 244. âyetini⁹² tefsir ederken Allah yolunda yapılan cihadın ehemmiyetini anlatan *Ehli Sünnet*, günümüzde din düşmanlarının makale yazarak İslâm ile mücadele ettiğini söylemektedir. Bu anlamda silahlı çarpışmanın yanı sıra ahir zamanda âyetin kapsamına fikir ve kalem çarpışması da girmektedir.⁹³

Ehli Sünnet, Bakara sûresinin 255. âyetinin meâline yer verirken meâlin, âyetin metni karşısında ruhsuz kaldığından bahsetmektedir. Nitekim âyetteki engin manalara sahip her bir kelimeye karşılık olarak bir kelime, bir cümle hatta bir makalenin bile yetersiz olduğuna dikkat çekmektedir. Fakat acziyetine rağmen insanın büsbütün mahrum olmaması için meâl ile yetinilmesinin de bir mecburiyet olduğunu söylemektedir. Örnek olarak da “âyetin başındaki ‘kendine ibadet edilen’ anlamındaki ‘ilah’ kelimesinin karşılığı asla ‘tanrı’ kelimesi değildir” diyerek Kur'an'ın tercüme edilemeyeceği meselesine dair birtakım açıklamalarda bulunmaktadır. Buna göre Kur'an tercüme edilemez ve muhtasar meâli de yapılamaz. Muhakkak ondaki

⁸⁵ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/106 (Şubat 1952), 4.

⁸⁶ “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa kadın onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz.”

⁸⁷ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/107 (Şubat 1952), 4.

⁸⁸ “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın.”

⁸⁹ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/109 (Mart 1952), 5; İslâm'da kadın haklarının konu edildiği benzer örnekler için bakınız: Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/110 (Nisan 1952), 5; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/111 (Nisan 1952), 5; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/112 (Mayıs 1952), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/113 (Mayıs 1952), 4; Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 7/131 (Mart 1953), 5.

⁹⁰ “Binlerce kişi oldukları hâlde ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi? Allah, onlara “ölün” dedi, sonra da onları diriltti.”

⁹¹ Abdurrahim Zapsu, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/116 (Temmuz 1952), 4.

⁹² “Allah yolunda savaşın ve bilin ki şüphesiz Allah hakkıyla iştir ve hakkıyla bilendir.”

⁹³ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/117 (Temmuz 1952), 4.

her bir kelime ayrıntılı bir şekilde izah edilmelidir. Aksi takdirde Kur'an tahrif edilmiş olur ki Müslümanlar buna mahal vermemek için Kur'an'ı tefsir ederek manalarını açıklamaya çalışmışlardır. Bununla birlikte daima bakir olan ve her asrın ihtiyacını tatmin edecek güçte olan Kur'an'dan hiçbir âlim müstağni kalamaz. Ne kadar yükselirse yükselsin insan Kur'an'a muhtaçtır ve onunla meşgul olmadığı sürece alçalmaya mahkûmdur. Nitekim maddi inkişafkarşısında insanlığın manevi çöküşü mütefekkirleri dehşete düşürmüştür. *Ehli Sünnet*, atomu yapan Bolşeviklerin maddi ilim seviyelerinin bu çöküşü önleyemediğini ve bu konuda vazifenin Müslümanlarda olduğunu beyan etmektedir. Müslümanlar ilimde ve fende terakki ederek ve Kur'an'ın manevi esaslarına sarılarak insanlığı felaketlerden kurtaracaklardır. Bu anlamda insanlığın saadeti Kur'an'a bağlıdır.⁹⁴

Ehli Sünnet, Bakara sûresinin 259. ve 260. âyetlerinin tefsirinde, dindarlar ve dinsizler arasındaki ayırmadan söz etmektedir. Dinsizler, Allah'ı tanımadıkları için öldükten sonra dirilişi kabul etmezler. Bu anlamda ahirete iman eden Yahudi, Hristiyan ve Müslümanları dindarlar grubunda değerlendiren *Ehli Sünnet*, Tabîyyûn, Maddiyyûn, Bolşevik ve Masonları dinsizler olarak zikretmektedir.⁹⁵

Netice itibariyle Ekim 1949'da yayınlanan tefsir köşesini önemli bir dönüm noktası olarak zikretmek mümkündür. Zira bu tarihe kadar Kur'an'ı tefsir ederken güncel konulara neredeyse hiç yer vermeyen *Ehli Sünnet*, bir âyetin tefsirinde halkın vicdanına musallat olan, ibadetlerine müdahale eden ve onlara manevi zulüm yapan Lenin gibi dinsizlerden söz etmektedir. Devamındaki âyet tefsirlerinde de zamanın siyaset ricali hakkında bazı uyarılarda bulunarak, batının efkâr-ı umumiyesini kazanmak için türlü fedakârlıklarda bulunanların asla bu fedakârlıklarının karşılıklarını elde edemeyeceklerini ifade etmektedir. Ayrıca Avrupa'da ortaya atılan ve Avrupalılarca en yüksek insani vesika olarak dillendirilen Hukuk-u Beşer Beyannamesi'nin, Kur'an'ın âyetleri ve İslâm'ın beşer hürriyetine, insan faziletine ve kadın haklarına verdiği ehemmiyet yanında bir esas teşkil etmediğini de vurgulamaktadır. Mayıs 1950'den sonra artan bu eleştirilerde dine müdahaleyi kendisine vazife edinen Halk Partisi Hükümetinin bıraktığı dine aykırı ve antidemokratik uygulamaların kaldırılması yeni seçilen Demokrat Parti Hükümetinden talep edilmektedir.

Sonuç

Çok partili hayata geçiş sürecine tekabül eden 1947-53 yılları arasında yayınlanan *Ehli Sünnet Dergisi*, söz konusu süreçte yaşanan siyasi kırılma ve değişim karşısında Kur'an ve tefsirin durumunu ortaya koymuş ve bu dönemde Türkiye'de bilhassa din konusundaki gelişmelerin ve uygulamaların doğru bir şekilde anlaşılmasına ışık tutmuştur.

“Seyyar din dershanesi” serlevhası ile yayınlanan *Ehli Sünnet Dergisi*, genç nesle doğru dinî bilgiyi öğretmek gayesiyle İslâmi ilimlere dair konulara yer vermiştir. Bu konular arasında derginin başyazarı ve imtiyaz sahibi olan Abdurrahim Zapsu'nun Kur'an ve tefsir ilmine dair kaleme aldığı yazılar ve 27. sayı itibariyle neşrettiği tefsir köşesi çalışmanın inceleme alanını oluşturmaktadır.

Ehli Sünnet Dergisi, yayın hayatına başladığı 1947 yılından 1949 yılına kadar temkinli bir yayın süreci takip etmiş, bu tarihten itibaren ise başta din ve laiklik hususunda olmak üzere daha cesur yazılara yer vermiştir. Benzer bir kırılma Fâtîha, Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin tefsir edildiği tefsir köşesinde de görülmektedir. Tefsirde gençlerin anlayabileceği basit ama veciz bir üslup takip edeceğini söyleyen *Ehli Sünnet*, tefsirin mahiyeti ve müfessirin

⁹⁴ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/123 (Ekim 1952), 4.

⁹⁵ Ehli Sünnet, “Tefsir”, *Ehli Sünnet* 6/126 (Aralık 1952), 4.

özelliklerine dair yaptığı açıklamalarla birlikte takip ettiği tefsir metotları arasında söz konusu kırılmanın müşahade edildiği güncel konulara da yer vermiştir.

1949 yılına kadar temkinli bir yayın hayatı takip eden *Ehli Sünnet Dergisi*'nin bu tarihlerden itibaren gerek Kur'an ve tefsir ilmine dair kaleme alınan yazılardaki ve gerekse tefsir köşesindeki söz konusu mesafeli duruşu yukarıda da ifade edildiği üzere belirgin bir şekilde değişmiştir. Bu değişimin çok partili hayata geçişte ve din eğitimi hususundaki gelişmelerde önemli bir rol üstlenen Şemsettin Günaltay'ın medrese kökenli bir siyasetçi olarak bu yılda başbakanlığı devralması ile başladığını söylemek mümkündür. Hiç şüphesiz bu başlangıç Demokrat Parti'nin Mayıs 1950'de iktidara gelmesi ile hızlanmış ve söz konusu temkinli tavır, yerini geçmişte dayatılan dinî hayata dair eleştiri ve talepleri rahatça dile getirebilen bir duruşa bırakmıştır. Bu yıllarda diğer İslâmcı dergilerde olduğu gibi *Ehli Sünnet Dergisi*'nde de Türkiye'de artık rüzgârın Müslümanların lehine estiği ve devletin harap edilmiş İslâmi hayatı yeniden ayağa kaldırma düşüncesinde olduğu zikredilmektedir. Fakat bu ortam arzu edildiği gibi devam etmemiş, tarihler 1952 yılını gösterdiğinde geçmiş döneme yönelik eleştiriler yerini güncel meselelerin kritik edilmesine bırakmıştır. Nitekim uygulanması ile Türkiye'de uzun yıllar Müslümanları irtica kısıracına alacak Türk Ceza Kanununun 163. maddesinin mecliste görüşüldüğü bu yıllarda "Bir Adlî Tatbikat" başlığı ile kaleme aldığı yazıda Abdurrahim Zapsu Mason, Bolşevik, Misyoner veya Bâtını meşrebindeki bir kimsenin İslâm dininin hakikatlerini halka anlatan yetkin bir âlime bu maddeye göre suç isnat edebileceğini söyleyerek söz konusu tasarıyı eleştirmektedir. Benzer şekilde Kur'an'ın Latin harflerle okutulmasında ısrarcı olan Talim ve Terbiye Heyeti ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında çıkan ihtilafta, başkanlıktan yana tavır alıp bu tutumun, laikliği İslâm dinini yıkmak şeklinde tasavvur eden bir anlayıştan kaynaklandığını zikretmekte ve meseleyi Başbakan Adnan Menderes'e arz ederek duruma vaziyet etmesini istemektedir.

1940'lardan itibaren Türkiye'de etkinliğini artıran ve dine karşı menfi bir tutum sergileyen sol düşünceye karşı çok partili hayata geçişle birlikte diğer İslâmcı dergilerde olduğu gibi *Ehli Sünnet Dergisi* de reaksiyon içerisindedir. Nitekim dergideki Kur'an ve tefsir ilmine dair kaleme alınan yazılarda ve tefsir köşesinde, bilhassa Mayıs 1950'den sonra Bolşevikler bu tutumlarından dolayı belirgin bir şekilde eleştirilmiştir. Fakat dergilerdeki bu reaksiyon 1952-53 yılından sonra aynı şekilde devam etmemiştir. Zira bu yıllarda *Ehli Sünnet Dergisi*'nin de dâhil olduğu pek çok İslâmcı dergi yayın hayatını nihayete erdirmek veya faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmıştır. Hiç şüphesiz ortaya çıkan kırılmanın sebebini 1991 yılına kadar İslâmi hayatı irtica kısıracında tutan Türk Ceza Kanununun 163. maddesinin bu yıllarda uygulamaya konmasında ve Kasım 1952'de gerçekleşen Malatya Hadisesi sonrasındaki gelişmelerde aramak mümkündür.

Aralık 1953'te 140. sayı ile yayın hayatı nihayete eren *Ehli Sünnet Dergisi*'nin bu son sayısında Abdurrahim Zapsu, gelebilecek iftiralarından korunabilmek için bundan sonraki me-saisini mütefekkirlerin ihtiyaçlarını karşılamaya harcayacağını belirterek bir tefsir hülasası hazırlamaya başladığını söylemektedir. Nitekim öncesinde birçoğundan övgü ile bahsettiği Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, Ömer Rıza Doğrul, Elmalılı Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay'ın tefsirlerinin gençlerin ihtiyacını karşılamaktan ve onların seviyesinden uzak olduğunu izah eden Zapsu, gençlerin anlayabilecekleri ve dönemin kültürel seviyesine uygun bir üslup ile *Mütefekkirlere Tefsir Hülasası* namında bir tefsir kaleme alacağını ifade etmiştir. Hiç şüphesiz henüz yayınlanmadığı bilinen bu tefsirin neşredilmesi söz konusu dönemin toplumsal ve kültürel olaylarının daha iyi anlaşılmasına önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.
- Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlû'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs*. Kahire: Mektebetu'l-kudsî, 1351/1932.
- Aydar, Hidayet. "Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi ve Türk Kültür Hayatına Katkıları". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2006), 23-43.
- Coştu, Kamil. "Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni". *İslam'ı Uyandırmak Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler*. ed. Lütfi Sunar. 419-434. İstanbul: Limit Ofset, 2018.
- Çağlı, Yusuf. "Kur'an Tercemesi Hakkında". *Ehli Sünnet* 3/58 (Nisan 1949), 14.
- Çantay, Hasan Basri. "Kur'anı Hakim ve Meâli Kerim". *Ehli Sünnet* 6/121 (Eylül 1952), 11-12.
- Demirci, Mehmet. "Tefsir İlminin Mahiyeti". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Nisan 2017), 21-46.
- Ecer, Münir. "İmam-Hatip Kurslarının Açılması Sürecinin İslamcı Dergilere Yansıması: Ehli Sünnet Dergisi Örneği". *BILTEK-IX: 9th International BILTEK Congress on Current Developments in Science*. ed. Ayşegül Ayyıldız. 60-73. Hakkâri: Proceedings Book, 2024.
- Ehli Sünnet. "Bastığımız Dalı Ezmeyelim ve İnciltmeyelim". *Ehli Sünnet* 9/92 (Kasım 1950), 12-13.
- Ehli Sünnet. "Tefsir Nedir?". *Ehli Sünnet* 1/27 (Ocak 1948), 7.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/28 (Ocak 1948), 5.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/29 (Şubat 1948), 5.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/31 (Mart 1948), 5.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/32 (Mart 1948), 5.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/33 (Nisan 1948), 5.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/34 (Nisan 1948), 5.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/49 (Aralık 1948), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 2/50 (Aralık 1948), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 3/65 (Ağustos 1949), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 3/67 (Eylül 1949), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 3/68 (Eylül 1949), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 3/69 (Ekim 1949), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 3/70 (Ekim 1949), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 3/71 (Kasım 1949), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 4/85 (Haziran 1950), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 5/101 (Ağustos 1951), 5.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 5/103 (Kasım 1951), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 6/106 (Şubat 1952), 4.
- Ehli Sünnet. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 6/107 (Şubat 1952), 4.

- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/109 (Mart 1952), 5.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/110 (Nisan 1952), 5.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/111 (Nisan 1952), 5.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/112 (Mayıs 1951), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/113 (Mayıs 1952), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/114 (Haziran 1952), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/115 (Haziran 1951), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/117 (Temmuz 1952), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/119 (Ağustos 1952), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/122 (Ekim 1952), 5.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/123 (Ekim 1952), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 6/126 (Aralık 1952), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 7/131 (Mart 1953), 5.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 7/132 (Nisan 1953), 5.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 7/133 (Mayıs 1953), 4.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 7/134 (Mayıs 1953), 6.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 7/135 (Haziran 1953), 6.
- Ehli Sünnet. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 7/137 (Temmuz 1953), 4.
- Ehli Sünnet. “Türkçe Namaz”. *Ehli Sünnet* 3/71 (Kasım 1949), 13-14.
- Erdönmez, Naci. “Bir Tefsir Münasebetile”. *Ehli Sünnet* 2/48 (Kasım 1948), 11, 16.
- Eşit, Davut. “Cumhuriyet Döneminde Fıkıh Meseleleri: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği”. *Cumhuriyet Dönemi İslami İlimler*. ed. Halil Aldemir - Yusuf Ağkuş. 291-320. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Hancıoğlu, İhsan. - Trabzon Araklı Köyler Kâtibi Mehmet Soyer. “Anketimize Cevaplar”. *Ehli Sünnet* 4/91 (Ekim 1950), 13.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 2/41 (Ağustos 1948), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 2/42 (Ağustos 1948), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 3/59 (Mayıs 1949), 4, 11.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 3/63 (Temmuz 1949), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 3/64 (Temmuz 1949), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 3/74 (Aralık 1949), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 4/75 (Ocak 1950), 12.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 4/76 (Ocak 1950), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 4/79 (Mart 1950), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 4/84 (Mayıs 1950), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 4/86 (Haziran 1950), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 4/87 (Temmuz 1950), 5.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 4/89 (Ağustos 1950), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 5/97 (Nisan 1951), 4.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 5/98 (Mayıs 1951), 5.
- H. T. Hafidi. “Tefsir”. *Ehli Sünnet* 5/99 (Haziran 1951), 4.
- İbn Ebû Hâtim. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. nşr. Esed Muhammed el-Tayyib. Suudi Arabistan: Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1998.

- İDP, İslamcı Dergiler Projesi. *Ehli Sünnet*. Erişim 1 Ekim 2024. <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/17/ehli-sunne>
- Kalaç, Rıdvan. "Cumhuriyet Dönemi İslâmi Dergilerde Hadis Yorumculuğu: Ehl-i Sünnet Dergisi Örneği". *Cumhuriyet Dönemi İslami İlimler*. ed. Halil Aldemir - Yusuf Ağkuş. 223-266. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Kırmıt, Ömer Faruk. "İslami Çizgide Yayın Yapan Ehli Sünnet Dergisi'nde 1947'de Yazılacak Olan Din Eğitimi Kitabının Nasıl Olmasına Dair Milli Eğitim Bakanlığı'na Yazılan Açık Mektuplar". *İslâmi Araştırmalar* 35/1 (2024), 1-20.
- Koştas, Münir. "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi". *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1989), 1-27.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Küçükkaya, Hatice. "Abdurrahim Zapsu ve Ehli Sünnet Dergisi". 9. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-II*. ed. Burak Yuvalı vd. 439-459. İstanbul: İLEM Yayınları, 2021.
- Nesimi Oğlu Hulusi Bitlisli. "Kur'an Terceme Edilebilir Mi?". *Ehli Sünnet* 3/58 (Nisan 1949), 15.
- Öz, Asım. "Hassas Bir Muhalefet Politikası Geçiş Sürecinde Dindar-Milliyetçi Dergiler". *İslam'ı Uyandırmak Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler*. ed. Lütfi Sunar. 5-98. İstanbul: Limit Ofset, 2018.
- Râzî, Fahreddin. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-arabî, 2008.
- Said Nursi. "Kur'an Nedir?". *Ehli Sünnet* 4/76 (Ocak 1950), 12.
- Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi. *Yeni İslam Müctehidlerinin Kıymet-İlmiyyesi/Musa Carullah Bigiyef'e Reddiye*. İstanbul: Bedir Yayınları, 2021.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünenü Tirmizî*. thk. Beşşâr Avvâ Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Gârbi'l-İslâmî, 1998.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Abdurrahim Zapsu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/127-128. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Zapsu, Abdurrahim. "Bir Adlî Tatbikat". *Ehli Sünnet* 6/108 (Mart 1952), 10-11.
- Zapsu, Abdurrahim. "Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyetine Açık Bir Mektup". *Ehli Sünnet* 6/117 (Temmuz 1952), 7-8.
- Zapsu, Abdurrahim. "Kur'anı Kerimi Yayma". *Ehli Sünnet* 4/90 (Eylül 1950), 5-8.
- Zapsu, Abdurrahim. "Kur'an tercüme edilir mi?". *Ehli Sünnet* 3/56 (Mart 1949), 10-12.
- Zapsu, Abdurrahim. "Muhasebemiz". *Ehli Sünnet* 6/127 (Aralık 1952), 9.
- Zapsu, Abdurrahim. "Radyoda Kuranı Kerim Meselesi". *Ehli Sünnet* 4/89 (Ağustos 1950), 12-13.
- Zapsu, Abdurrahim. "Sayın Adnan Menderes". *Ehli Sünnet* 6/125 (Kasım 1952), 2.
- Zapsu, Abdurrahim. "Sayın T. Melene İkinci Mektup". *Ehli Sünnet* 7/129 (Ocak 1953), 10-12.
- Zapsu, Abdurrahim. "Tefsir". *Ehli Sünnet* 6/116 (Temmuz 1952), 4.